Долину повивав туман. А на горі-шпилі над хмарами в блакиті блищав величний древній храм.

Гроза ревла, здригалися шпилі, луною обзивалися печери, жахливо сипалось каміння, а на верху гори спокійно та нерушно пишався храм, недосяжний храм, недосяжний для тих турбот.

Лили дощі, котилися лавини, гучали дикі гуррікани, річки й ледовинки долину заливали, – і все живе з долини поспішало крутими стежками на гору до безтурботного притулку.

Весь клопіт, лихо, небезпека, смертельний навіть жах, – усе воно помалу лишалося внизу, губилося за кожним кроком, бо тут вгорі все также ж твердо та привітно стояв відомий захист стародавній.

Німії мури обзивалися луною на вигуки, хвалебні гімни та щиросердні молитви. Висока баня над склепінням єднала всіх і надихала настрій таємничий.

Порожній доти і безгучний враз оживав од рухів храм: по білих стінах, по стовпах блискучих мармурових снувались відблиски й тіні, пахущий дим з кадила хвилював під самеє склепіння, і бачили тоді побожні люди святих явлених та янголів крилатий рій.

Миналася лиха година. Зіходили в долину люди, спочивши од переполоху знов брались до щоденних справ, а серце, повнеє чуттям побожним, підносило їх зори мимоволі туди, де сяяв дивний храм. Сумирно серце колотилось, спокійно груди віддихали, бо там стояв на чатах вічно їх невсипущий вартовий.

Вмираючі ймовірно посилали останній віддих свій туди ж, в блакитну височінь, де сяяв світ і спокій.

Минали дні, пливли роки, поважно йшли сторіччя… На тихую долину напали вороги.

Не вперше нападали, та боронилася долина, як могла, і руки, здійняті угору, і очі звернені туди ж, враз набиралися снаги. Тепер було не те.

Не численність, не сила, не напад той раптовий, страшна була якась новітня, невідома міць.

Збентежені, обняті острахом, в безладді люди поспішають туди, де вабить зір незломна охорона.

Ось близько. Досягають. І радісно й надійно затремтіли у грудях змучені серця. В надхмарній вишині, що вічно холодом обнята, їх думам тепло вже стає.

Ось досягли.

Заколивалися по древніх мурах тіні, скрипить знайомим скриготом іржавий ключ у брамі.

Ось повійнув холодний пах кадила…

Святая брама одчинилась і – повний величі й привіту одкрив просторі обійми дивний храм.

Натруджені, налякані, припали люди спраглою душею до давнього джерела молитов.

А вітер і луна доносять знизу боріння гук і тупот коней і згуки сурм ворожих.

Бентежать тії посланці побожний настрій і, як вогонь в кадилі вітер роздимає, оттак вони розпалюють у серці розпуку й надію, гнів і віру і надають жаль смиренним молитвам.

– Рятуй! Спаси! – навколішки упали і щирими слізьми окроплюють холодний мармур.

– А що як не спасе? не вчує? – мов гадове шипіння проповз чийсь шепіт дотикливий.

– Хто се сказав? Хто вирік оттаке? – питалися лякливо богомольці мов очерет під подихом вітрів.

– Моліться, люди! Дужче сльози лийте! Поклони бийте без ліку!

– Умолимо, вблагаємо…

– А як не вмолите?

– Хто? хто сказав? Хто сей блюзнір безглуздий? мов роздратовані чмелі гудуть жерці.

– Приймай покуту, грішний люде! Сповідайтесь! Кадіть кадилами! свічки паліть офіри! Не жалуйте дарів, щоб зглянувся…

– Навряд!

– Як попускаєте? Хапайте блюзніра! Ловіть, держіть!

– Що? се не той? Дарма: держіть його!

– Он-он! се знов не той? Нічого: придержте і сього: чому не помагав шукати?

– А сей чого мовчить нерушно? се спільник отому?

– Ось-ось-де він! ага, попався, брате! Ні, знов не той!

– Ловіть! хапайте! Кари блюзнірові!

Не молитовний настрій мирний, не сповідь, не хвали, а підозріння, жах, ганебне польовання в храмі йде.

– О зглянься! зглянься! зглянься! – за звиканням кадил повторює весь натовп.

– Не зглянеться! Бо й глянути там нічим! – зухвало голос розітнувсь. Блюзнірством злякані, німують кволі люди.

У ревну лють гнів жречий переходить.

По храмові клекоче наче вир: лунають мішма сповідь і прокльони. Ті б’ють поклони, сі – людей, і кров на вівтарі і на помості кров…

За галасом не чуть, як ближиться і ворог.

Пов’язано, половлено чимало. Молитись буде спокійніш. А очі всіх, розжеврені од бою і од ляку, з жагучою надією вп’ялися у завісу пишну, що скривала святиню таємну. Од дихання палкого, од гомону і руху заколивалася блакитна злотосяйная завіса. Заграли-загискріли вздовш і вширш по ній мінливі визерунки.

– Ось він! дивіться люди! Сам показав своє обличчя!

– Ха-ха-ха-ха! То ж людьми роблена тканина! – пекельно пролунало знов.

– Бери! лови! в’яжи!

Зв’язали знову багатьох, а невловимий голос луна то тут то там.

Хвилюється гаптована завіса таємничо, леліє безліч привидів по ній і кожна прагнуча душа сповнилась предчуттям.

– О, дай нам, появи нам чудо!

– Чудес нема! – гукнуло од порогу.

Всі голови на голос повернулись: і знов нема, а навкруги новітнє сталось: зо стін святі злиняли, вгорі у бані мріє безвість, з кадил та вівтарів не янголи злітають, а дим чадний та попіл…

Заголосив народ.

– Жерці, явіть його! нам страшно! одхиліть завісу, явіть його!

І в запалі тремтючими руками вхопили недоторкану завісу і на двоє святую розірвали…

За нею – не було нічого. Лиш голая стіна…

Одна стіна, без вікон, без дверей, без образів й фарб, сліпа, нерушна, безодмовна…

Жах запечатав людські очі і вуста, скував рухи і тіло, уп’явся в серце пазурями.

Знадвору ж чується вже зблизьку іржання коней, сурми гук і гомін військ ворожих.

– Рятуй, стіно святая нерушима!

– О ти, що за стіною! Великий, вічний, всемогущий, – спаси, спаси, помилуй нас!

– О гляньте ж ви, сліпці мізерні, кого ви молите! – знов гнівний голос розітнувсь.

І вже його не ловлять: не до того! Іде борня між людьми, та не така.

Ті лавою обстали боронити останню святощ, а другі здобули знаряддя, несли ломи тяжкі. Через хвилину нечуваная справа в святому місці закипіла.

Озброєні, суворі люди довбали й рушили стіну.

– Не руште! грім уб’є! з небес вогонь впаде! – кричать жерці. Жінота плаче, умліває, тремтять і мужні досі люди. Ні грім, ні полум’я і досі не спадає.

Маленька дірочка в стіні росте-чорніє щохвилини.

І враз – як грім торохнула підбита чверть стіни і покотилась з гори, і гори довгою луною вітають з’явище страшне.

Розвіявсь пил. Цікавости і жаху повний посунув люд, щоб ближче роздивитись.

У виломі стіни, що висіла край кручі, чорніла лиш безодня. Обваляне каміння котилось-гуркотало, туман і порох застеляли глибочінь.

– Отсе і все?!

Розпуки повні, кинулись декілька чоловіків з кручі. Оголосилася безодня смертельним стогоном, їх трупи проглинула і – змовкло все.

Шарпнувся люд назад. Тікає, як хто втрапить: на лихо, бій, в неволю, хоч і смерть – аби не бачити эахливої безодні…

А другі похапцем вже вилом закладають.

Замурували, мажуть, завісу запинають, настановили вівтарів.

Знов кадять ладаном жерці, офіри палять, гуртують люд обіцянками щастя, гріхи людям прощають завчасу.

Усе іде, як і колись.

Та ба, не все!

– Та доки ж нам сидіти дожидати, що ворог втиснеться в останній захист і забере голіруч всіх, неначе рибу з ятіра рибалка?

– Ходім шукати іншої путі й іншої поради!

Й вийшов гурт малий, наближився до кручі, вдивляється в таємну глибочінь.

Туман пливе, клубочиться по ній, то купчиться у темну хмару, то рідне то ясніє й вабить зір мінливим покривом незнаних таємниць.

– Страшний се шлях! – сказав один.

– Страшний се шлях! – здрігнувши повторили люди.

– Єдиний поки шлях! – озвався другий.

– А чи заблисне світ там провідний? Як-би заблис хоч зіркою, хоч гискрою малою, я б кинувсь не вагаючись назустріч! Ніщо не дороге, не миле! Аби той світ заблис!

– Аби заблис! без світла ж як рушать! – несміливо озвався де-хто.

– Ні! – мовив інший, готуючись іти: – ні: тихо – обережно, чіпляючись навпомацки за скелі, обламуючи ніхті, потерзаний, скрівавлений, я всеж-таки полізу шукати доброї путі, того шукати світла. Мій путь важкий усіється кривавими слідами, і як загину я – по тих слідах хоч може другі знайдуть його, знайдуть спасенний шлях! Не може буть того, щоб на кривавий подвиг не глянула нова зоря, не вивела і сонце за собою. Прощайте!

Несміливо стоять округ збентеженії люди, вдивляються допитливо в безодню.

Туман клубочиться по ній… то темніє-густіє… то рідне то ясніє… щось миготить? а що? – болотяне блудило чи зоря? Чи просто очі натруджені горять?

Хто знає! хто вгадає!